

ВІДГУК ОПОНЕНТА
кандидата юридичних наук, професора
Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН
на дисертацію Олександра Олександровича МЕЛЬНИКА на тему
«Кримінальна відповідальність за службове підроблення»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Тема дослідження, обрана Олександром МЕЛЬНИКОМ, безперечно, є актуальною. Її актуальність зумовлена ключовою роллю офіційних документів у функціонуванні держави та суспільства, адже саме вони фіксують юридично значущі події, слугують інструментом публічного управління та з часом набувають значення історичних джерел.

Кримінальне законодавство України (як й іноземних держав) передбачає відповідальність не лише за посягання на офіційні документи, а й за зловживання з боку уповноважених осіб у процесі їх створення, зокрема у формі службового підроблення, криміналізованого у ст. 366 КК України. Таке регулювання відповідає конституційним засадам відповідальності держави перед людиною та охоплює документи, що походять як від органів публічної влади, так і від юридичних осіб приватного права, яким держава надає публічно-правове значення. Статистичні дані за 2022–2025 роки свідчать про стале зростання кількості вчинених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366 КК України, а також про їх значну питому вагу серед кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, особливо у провадженнях, у яких повідомлено про підозру.

В умовах воєнного стану значення офіційних документів істотно зростає, оскільки вони безпосередньо пов'язані з мобілізаційними заходами, перетинанням державного кордону, обліком військовозобов'язаних, наданням соціальних і компенсаційних виплат, а також із функціонуванням оборонного комплексу та критичної інфраструктури. Водночас практика засвідчує не лише кількісне зростання таких правопорушень, а й розширення сфер суспільних відносин, у яких вони вчиняються, що додатково актуалізує проблематику кримінальної відповідальності за службове підроблення.

Хоча службове підроблення формально не віднесено до корупційних кримінальних правопорушень, протидія йому має розглядатися в ширшому контексті антикорупційної політики держави, що узгоджується з міжнародними зобов'язаннями України за Конвенцією ООН проти корупції та Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією. На практиці службове підроблення нерідко є суміжним або супутнім складом у корупційних кримінальних правопорушеннях.

Впровадження цифрових технологій, розвиток е-урядування, розширення сфери електронного документообігу та використання державних інформаційних систем істотно змінили характер службової діяльності та механізми створення офіційних документів. Це, з одного боку, сприяє підвищенню прозорості та ефективності публічної влади, а з іншого боку – породжує нові ризики спотворення відомостей, зловживань службовим становищем і вчинення службових підроблень, у тому числі шляхом несанкціонованого втручання в електронні реєстри та інформаційні ресурси.

Водночас, практика українських національних судів і правоохоронних органів нерідко містить помилки у кваліфікації діянь, пов'язаних із підробкою документів, зокрема, в частині розмежування службового підроблення з суміжними складами, що не сприяє єдності судової практики та знижує ефективність правосуддя.

Усе це зумовлює потребу в комплексному теоретико-прикладному аналізі кримінальної відповідальності за службове підроблення з метою уточнення меж криміналізації, удосконалення законодавчого регулювання та формування єдиних підходів у правозастосовній практиці, а також потребу в доктринальному переосмисленні кримінальної відповідальності за службове підроблення в умовах цифровізації та воєнного стану. Власне тому проведене Олександром МЕЛЬНИКОМ комплексне наукове дослідження проблем кримінальної відповідальності за службове підроблення є актуальним та має важливе теоретичне та прикладне значення.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Наукова новизна результатів проведеного дослідження полягає в комплексному дослідженні службового підроблення, а також складів суміжних кримінальних правопорушень і формулюванні рекомендацій для вдосконалення низки положень кримінального закону. Зокрема, теоретичні та практичні результати, що мають наукову новизну та вказують на особистий внесок автора, такі:

- запропоновано звужити межі кримінальної відповідальності за службове підроблення, передбачивши відповідальність за підроблення лише тієї інформації в офіційному документі, яка підтверджує чи посвідчує юридичні факти, що можуть спричинити наслідки правового характеру, або такої, що може

бути використана як докази в правозастосовній діяльності (з цією метою запропоновано ст. 366 КК доповнити відповідною приміткою);

- аргументовано необхідність узгодження переліку осіб, які є службовими, згідно з ч. 3, 4 ст. 18 КК, із переліком осіб, які складають, видають, посвідчують документи, як умови їх офіційності (зокрема, запропоновано під час внесення змін до примітки до ст. 358 КК замінити казуїстичні переліки певних видів юридичних осіб на загальніше поняття – юридична особа, громадяни – на особи тощо);

- висловлено пропозицію тяжкими наслідками службового підроблення вважати кваліфікуючу ознаку складу цього кримінального правопорушення, яка полягає в спричиненні державі, територіальній громаді, юридичній або фізичній особі матеріальної шкоди в розмірі, визначеному згідно з п. 4 примітки до ст. 364 КК;

- висловлено пропозицію передбачити в ст. 366 КК додаткові кваліфікуючі ознаки, а саме вчинення службового підроблення повторно та за попередньою змовою групою осіб;

- обґрунтовано необхідність уніфікації на рівні закону про кримінальну відповідальність понять (а саме «подання», «надання» тощо), які використані у формулюванні об'єктивної сторони в окремих кримінально-правових нормах (наприклад, ч. 1 ст. 158, ч. 1 ст. 159-1, ч. 1 ст. 209-1, ч. 1 ст. 222 КК).

Зазначені пропозиції дисертанта є доречними та досить обґрунтованими. Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджується також відповідністю отриманих результатів темі дослідження; логічно побудованою структурою роботи; відповідністю мети дослідження тим завданням, що поставив перед собою дисертант; якісною аналітичною роботою над достатнім обсягом наукових джерел та судових рішень, а також вмінням автора аргументовано доводити свою позицію та брати участь у науковій дискусії.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертаційна робота Олександра МЕЛЬНИКА є цікавою та оригінальною науковою працею, в результаті якої сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення розуміння та практики застосування кримінально-правових норм, спрямованих на протидію службовому підробленню.

Дисертація виконана на належному науковому рівні. План роботи складено вдало, що сприяє логічно сформованій конструкції роботи та послідовному дослідженню та викладенню усіх аспектів досліджуваної проблематики. У першому розділі автор присвятив увагу теоретико-правовим та методологічним засадам встановлення кримінальної відповідальності за службове підроблення, зокрема проаналізував стан наукової розробки та методологічного дослідження кримінальної відповідальності за службове підроблення; історичний розвиток національного законодавства про кримінальну відповідальність за службове

підроблення; зарубіжний досвід нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за службове підроблення в окремих державах.

Другий розділ роботи присвячено кримінально-правовій характеристиці об'єктивних і суб'єктивних ознак складу службового підроблення. Зокрема, детально проаналізовано ознаки об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони основного складу цього кримінального правопорушення, а також здійснено аналіз кваліфікуючих ознак службового підроблення. В третьому розділі дисертації автор дослідив проблематику відмежування службового підроблення від інших кримінальних правопорушень, а також здійснив аналіз питання про покарання за службове підроблення.

Методологічне підґрунтя роботи обране відповідно до специфіки досліджуваної проблематики. Дисертантом вдало застосовано поєднання загальнонаукових та спеціальних методів та продемонстровано вправне володіння методологією наукової діяльності. Зокрема, в роботі використано діалектичний, історичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, догматичний, метафізичний методи, методи індукції та дедукції, а також соціологічний та статистичний методи.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації, можуть бути використані у правотворчій сфері (під час розроблення пропозицій, щодо внесення змін і доповнень до КК України в аспекті кримінальної відповідальності за службове підроблення); в практичній діяльності (для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кримінальної відповідальності за службове підроблення); в освітньому процесі (під час викладання та вивчення навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування); у науково-дослідній діяльності (для подальшого розроблення наукових положень щодо проблемних питань кримінальної відповідальності за службове підроблення).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації, достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. Зокрема, автором опубліковано сім наукових праць, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях та три тези доповідей на науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації та наукових публікацій Олександра МЕЛЬНИКА фактів порушення академічної доброчесності мною не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Численні позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які варто розглянути під час публічного захисту для вдосконалення аргументації наукової позиції здобувача, а також для врахування у подальшій роботі над окресленою проблематикою:

1. Описуючи практичне значення свого дисертаційного дослідження, Олександр МЕЛЬНИК виділяє в окремі пункти науково-дослідну *діяльність* та науково-дослідну *сферу*, зазначаючи при цьому, що подальше вивчення кримінальної відповідальності за службове підроблення відноситься до науково-дослідної діяльності, а підготовка монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів відноситься до науково-дослідної сфери. У зв'язку з цим постає запитання: навіщо проведено такий поділ та у чому різниця між цими пунктами? Тим паче, що вказівка на Акт впровадження результатів дисертації у наукову *діяльність* НАВС міститься у пункті про науково-дослідну *сферу*. Такої плутанини та таких запитань можна було б легко уникнути, об'єднавши згадані два пункти в один. Однак, дисертант не пішов цим традиційним шляхом, а провів вказаний розподіл, тому викликає інтерес: мета, з якою цей розподіл було здійснено; аргументи, якими керувався дисертант; а також деталізація його погляду на співвідношення науково-дослідної діяльності та науково-дослідної сфери.

2. У ході проведеного Олександром МЕЛЬНИКОМ дослідження використано широку теоретичну базу, список використаних джерел налічує 275 найменувань. Однак, дисертантом не використовуються результати дисертаційного дослідження Сергія ЯВОРСЬКОГО, предметом якого є кримінально-правова характеристика підроблення документів і яке було успішно захищене в Львівському державному університеті внутрішніх справ у 2025 році. Також із змісту дисертації Олександра МЕЛЬНИКА не вбачається опрацювання результатів, опублікованих Сергієм ЯВОРСЬКИМ у 2023 році в трьох наукових статтях на такі теми: «Місце підроблення документів у системі посягань на документообіг за кримінальним правом України»; «Проблеми кримінально-правової кваліфікації підроблення документів»; «Об'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, які полягають у підробленні документів». Очевидно, що тематика означених наукових розвідок є близькою до теми рецензованої дисертації, тому потребує відповіді під час публічного захисту запитання – чим пояснюється невикористання Олександром МЕЛЬНИКОМ цього наукового доробку?

3. Одним із завдань дисертаційного дослідження є характеристика зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за службове підроблення, зокрема на прикладі США, Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації, Королівства Іспанії, Федеративної Республіки Німеччини та Республіки Польщі.

Відповідно – підрозділ 1.3 дисертаційного дослідження присвячено аналізу зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за службове підроблення у зазначених вище шести державах. Таку вибірку зарубіжних держав дисертант пояснює необхідністю «висвітлення законодавства країн романо-германської та англосаксонської правової системи, наявністю і якістю більш ранніх досліджень законодавства певної іноземної країни в частині службового підроблення, а також наявністю в іноземній державі пострадянського правового спадку» (с. 51 дисертації). Однак, зі змісту дисертації все ж не зрозуміло, чому власне цими шістьма державами обмежилось дослідження зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії службовому підробленню. Оминув своєю увагою дисертант і наукову статтю М.І. Фіалки з означеної проблематики («Кримінальне законодавство окремих європейських країн про кримінально-правову охорону документообігу») та дисертаційне дослідження цього ж автора на тему «Кримінально-правова охорона документообігу», у якому також є підрозділ, присвячений зарубіжному законодавству про кримінально-правову охорону документообігу. Тому, під час захисту цікаво буде з'ясувати, чим пояснюється обраний дисертантом підхід до характеристики зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за службове підроблення.

4. У дисертації значну увагу приділено проблематиці конкуренції кримінально-правових норм, що пов'язані із підробкою документів, що, безумовно, є вагомим внеском у розвиток кримінально-правової доктрини та має важливе прикладне значення. Однак, на сторінках дисертаційного дослідження зустрічаються доволі різноманітні формулювання понять, які є дотичними до означеної проблематики. Зокрема, у роботі йдеться про «правила конкуренції» (с. 33, 112, 149 дисертації), хоча, вочевидь, мова йде про правила її подолання або ж про правила кваліфікації за наявності конкуренції кримінально-правових норм. Також у роботі ведеться мова про: 1) конкуренцію кримінальних правопорушень (с. 90-91, 141, 146, 147, 151, 153, 155, 183 дисертації); 2) конкуренцію певної кримінально-правової норми із службовим підробленням (с. 139, 140, 148, 159, 160, 164 дисертації); конкуренцію певної статті із службовим підробленням (с. 147 дисертації); конкуренцію статті з нормою (с. 148, 149, 159 дисертації); конкуренцію службового підроблення з адміністративними правопорушеннями (с. 163 дисертації). Одна із публікацій дисертанта має назву: «Окремі проблеми конкуренції службового підроблення з деякими іншими складами кримінальних та адміністративних правопорушень». З огляду на таке «розмаїття конкуренції» цікаво почути точку зору дисертанта щодо співвідношення цих понять: вони вживаються ним як синонімічні чи чимось різняться?; що насправді утворює конкуренцію – кримінально-правові норми, статті кримінального закону,

кримінальні правопорушення, адміністративні правопорушення, склади правопорушень чи усе з усім?

Викладені вище зауваження мають здебільшого дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Олександра Олександровича МЕЛЬНИКА є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – створення наукового підґрунтя для ефективної кримінально-правової протидії службовому підробленню.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Відповідно, автор дисертації – Олександр МЕЛЬНИК – за умови успішного захисту заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право.

ОПОНЕНТ:

**завідувач кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1 (з підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор**

Ірина ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН